

Reflexia trvaloudržateľného rozvoja v procese hodnotenia predpokladaných vplyvov a rizík v rámci architektúry a urbanizmu

Doc. Ing.arch. MAROŠ FINKA, PhD., a kol.

Nielen na Slovensku, ale i v krajinách Európskej únie sú v súčasnosti predmetom záujmu environmentálne aspekty priestorového rozvoja v kontexte transformačných procesov zjednotenej Európy. Osobitná pozornosť sa venuje posudzovaniu vplyvov na životné prostredie v oblasti stratégií, koncepcií a plánov, vrátane hodnotenia vplyvov územnoplánovacej dokumentácie s dôrazom na možné environmentálne riziká ich implementácie. Vo väčšine krajín EÚ sú už niekoľko rokov vybrané stavby, ale aj územnoplánovacia dokumentácia, hodnotená z hľadiska vplyvov na životné prostredie, a to i napriek tomu, že hodnotenie územnoplánovacej dokumentácie a priestorových koncepcií nie je záväzne legislatívne upravené. Hodnotenie prebieha obdobne ako v SR na úrovni veľkých územných celkov a sídelných útvarov vybraných miest, predovšetkým s ich lokálnou významovosťou v kontexte so životným prostredím, ktorá nás zaujíma aj z hľadiska rôznodobých časových horizontov a pozitívnych perspektív, t.j. v zmysle udržateľnosti rozvoja v danom území.

Aj pri spracovávaní vedeckovýskumnej grantovej úlohy "Výskum a metodológia posudzovania rizikových impaktov v oblasti architektúry a urbanizmu na humánne životné prostredie" sme vychádzali práve z poznania, že rozhodujúce riziká implementácie architektonického, resp. urbanistického konceptu spracovaného v rámci projektovej dokumentácie a územnoplánovacej dokumentácie je možné posúdiť iba v kontexte posúdenia vplyvov ich implementácie na trvalú udržateľnosť rozvoja priestorových štruktúr. Výskumná úloha sa vzhľadom k tomu zaoberala hlavne dimenziou sídelných útvarov a regionálnych systémov osídlenia.

V zmysle § 35 zákona NR SR č. 127/1994 Z.z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie (v praxi označovaný ako EIA zákon), ako i v zmysle nadväzného Metodického usmernenia MŽP SR pre obstarávateľov územnoplánovacej dokumentácie veľkých územných celkov (ďalej len ÚPD VÚC) jednotlivých regiónov (č. 470/1995-4) je obstarávateľ ÚPD VÚC v SR povinný zabezpečiť úlohy vo väzbe na vyššie uvedený zákon. Vzhľadom na charakter predmetu posúdenia a značné obsahové prekrytie procesov

spracovania, prerokovania a schvaľovania ÚPD a procesov EIA zákon nevyžaduje spracovanie samostatnej správy o hodnotení. Podľa ustanovenia § 35 odst.1. písm. b zákona č. 127/1994 Z.z. návrh územnoplánovacej dokumentácie veľkého územného celku musí obsahovať hodnotenie z hľadiska jeho predpokladaných vplyvov na životné prostredie a, podľa potreby, aj návrh opatrení na vylúčenie, alebo zníženie nepriaznivých vplyvov. Urbanistická štúdia, resp. koncept riešenia ÚPN VÚC musia mať v zmysle vyhlášky č. 84/1976 Zb. v znení ďalších predpisov komplexné vyhodnotenie kvality životného prostredia. Dané by malo napĺňať požiadavky hodnotenia predpokladaných vplyvov na životné prostredie podľa zákona č. 127/1994 Z.z.

Na základe skúseností s procesom posudzovania viacerých ÚPD VÚC môžeme konštatovať, že súčasný stav hodnotenia vplyvov na životné prostredie v rámci procesov spracovania ÚPD vôbec nezodpovedá jeho osobitnému významu. Územnoplánovacia dokumentácia, ako vyplýva z analýzy realizovanej v rámci vyššie uvedenej grantovej výskumnej úlohy, predstavuje jednoznačne základný nástroj ochrany a tvorby životného prostredia, v ktorom dochádza nielen k priestorovej interpretácii a koordinácii odvetvových koncepcií, ale mnohé z nich až cestou spracovania do ÚPD a prostredníctvom schvaľovacieho procesu ÚPD nadobúdajú právnu záväznosť v nadrezortnom prierezovom účinku. Navyše, jedine v rovine hodnotenia ÚPD (na súlad s ňou sa právom odvoláva pri posudzovaní metodika EIA pre projekty objektov a činností) dochádza ku komplexnému posúdeniu kumulatívnych a synergických efektov nielen v polohe kontextu zámeru a jestvujúceho stavu, ale i v polohe kontextu zámeru a ostatných zámerov plánovaných v danom priestore.

Harmonogram vypracovávaní jednotlivých ÚPN VÚC, ich etáp a následného prerokovania a schvaľovacieho procesu bol v dobe platnosti zákona č. 127/1994 Z.z. presne časovo vymedzený. Pre proces spracovania sa volil neštandardný postup umožnený novelou územnoplánovacej legislatívy. Pri tomto postupe sa variantne spracúvajú urbanistické štúdie

predchádzajúce návrhu ÚHZ. Po schválení ÚHZ sa nevariantne spracováva priamo návrh ÚPD, pričom etapa spracovania konceptu riešenia je úplne vynechaná.

Pre vypracovanie niektorých urbanistických štúdií vrátane aktualizácie prieskumov a rozborov bol časový limit maximálne dva a pol až tri mesiace. Urbanistická štúdiá mala obsahovať variantné riešenia s ich komplexným vyhodnotením z hľadiska životného prostredia. Samotné vypracovanie ÚŠ na dobrej odbornej úrovni si vyžaduje širší časový priestor. Komplexné hodnotenie z hľadiska vplyvov na ŽP je síce možné vypracovávať súbežne s ÚŠ, ale ťažisko prác je až po dopracovaní ÚŠ. Samotné vyhodnotenie z hľadiska ŽP s návrhmi opatrení na vylúčenie alebo zníženie nepriaznivých vplyvov činností na ŽP, ak má byť odborné a nie formálne, si vyžaduje aj adekvátny časový priestor. Takže výsledkom prác mohol byť jedine formálny poloproduct.

Ďalej je nevyhnutné zdôrazniť, že súčasná právna úprava Stavebného zákona aj vrátane následných novelizovaných predpisov doteraz nereagovala na zákon č. 127/1994 Z.z. Práve zákon o územnom plánovaní by mal predstavovať úroveň pre integráciu procesu tvorby a ochrany ŽP a územnoplánovacieho procesu. Pre komparáciu našich právnych noriem s európskymi, ako aj pre posilnenie jedinečnosti nadrezortnej polohy územného plánovania uvedená problematika definovaná vo vyhláske č. 84/1976 Zb. v znení ďalších predpisov, že "územné plány všetkých stupňov obsahujú najmä komplexné vyhodnotenie z hľadiska ŽP" je málo účinná a nedostatočná. Tento aspekt je veľmi dôležitý pre spracovateľov ÚPD, ako aj výchovy novej generácie územných plánovačov z hľadiska uvedomovania si neoddeliteľnosti problematiky ŽP od procesu územného plánovania.

Ďalší aspekt je vstup komercializácie do oblasti projektovania ÚPD. Spracovateľ ÚPD je viazaný zadáním a zmluvou, to znamená, že záleží na kvalite vypracovania zadania pre vypracovanie ÚPD ako podkladu pre uzavretie zmluvy. Výber spracovateľov pre jednotlivé ÚPN VÚC bol uskutočňovaný formou výberového konania, kde na základe súťažných podmienok bola vypracovaná ponuka a následne uzavretá zmluva.

V zmysle § 2 vyhlášky č. 84/1976 Zb. a § 4 Stavebného zákona obsah a rozsah ÚŠ sa určuje v zadaní. Stalo sa, že nie vo všetkých zadaniach bolo zdôraznené, že musia obsahovať celý rozsah a obsah ako koncept riešenia. Uvedené skutočnosti boli následne upravované usmerneniami MŽP SR, ktoré nemohli eliminovať všetky nezrovnalosti vzniknuté pri vypisovaní konkurzov.

Pre väčšinu vypracovávaných ÚPN VÚC sa zvolil postup, a to vypracovanie ÚŠ pred ÚHZ, ktorý oproti klasickému postupu mal urýchliť

procedurálny postup. Použitá forma vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti má význam a je účinná pri overovaní určitých konkrétnych zámerov v území menšieho rozsahu, ale nie pri vypracovávaní tak dôležitých rozvojových koncepcií ako sú ÚPN VÚC okresov alebo regiónov, ktoré sú východiskovým podkladom pre vypracovanie nižších stupňov ÚPD, a ktorým by sa územné plány nižších stupňov mali prispôbiť.

Výrazne negatívnu úlohu zohral neujasnený vzťah pri poskytovaní informácií všeobecne a obzvlášť pre komerčnú sféru v oblasti projektovania ÚPD, takže spracovatelia využívali informácie alebo staré, alebo informácie, ktoré neboli finančne náročné. Z toho dôvodu sa javí logickejšie, že územnoplánovacie dokumentácie nadmiestneho významu, v ktorých sú presadzované štátne záujmy, by mali byť vypracovávané štátnymi organizáciami alebo kombináciou štátnych a súkromných firiem, čím by sa zaručila kvalita predkladaných dokumentácií. Oblasť informačného systému si preto vyžaduje zdefinovať spôsob a formu poskytovania informácií, tak pre štátnu, ako aj komerčnú sféru.

Ďalej chýba jednotná záväzná metodika pre vypracovávanie ÚPN VÚC, ktorá by určila jednotný obsah a rozsah ako aj kompetencie VÚC. Tá by predstavovala zosúladenie územnoplánovacích metodických postupov a postupov z hľadiska posudzovania vplyvov na ŽP, a bola by overená modelovým riešením na konkrétnom území.

Tieto skúsenosti s hodnotením reálne spracovávanej ÚPD zvýraznili potrebu osobitne sa venovať problematike posudzovania environmentálnych vplyvov a osobitne rizík implementácie ÚPD v širšom teoretickom rámci avšak s konkrétnymi výstupmi v podobe návrhu metodiky ich hodnotenia vrátane hodnotiacich kritérií vychádzajúcich z cieľov zabezpečenia trvalej udržateľnosti rozvoja priestorových štruktúr humánneho životného prostredia.

Princíp trvalej udržateľnosti pochádza pôvodne z oblasti lesného hospodárstva, ale v posledných rokoch sa stále viac preberá ako model konania v hospodárstve, spoločnosti a politike a súčasne sa dopĺňa o niektoré dynamické komponenty: v popredí diskusie nestojí len udržateľné využívanie, ale i udržateľný rozvoj, ktorý je zameraný na dlhodobú rovnováhu ekologických a socio-ekonomických aspektov v životnom prostredí.

Politickú váhu získal pojem "trvalá udržateľnosť" prijatím správy G. H. Brundtlandovej (WCED 1987), v ktorej bol ako udržateľný označený taký rozvoj, ktorý umožňuje uspokojenie súčasných potrieb bez súčasného obmedzenia možností uspokojovania potrieb budúcich generácií. Tento dokument poukazuje na nevyhnutnosť komplexného ponímania životného prostredia, teda aj hospodárskeho a sociálneho rozvoja.

Ak by sme chceli poukázať na hlavné východiská metodík hodnotenia z hľadiska trvalej udržateľnosti ako základného princípu, je potrebné akcentovať väzby na perspektívy vývoja krajín Európskej únie naznačené dokumentom Európa 2000 (EHS, 1991), ktorý nemôžeme nezohľadniť, rovnako ako dokument Agenda 21 a Deklaráciu o životnom prostredí (Rio de Janeiro, 1992) s prijatým programom založeným na princípe trvalej udržateľnosti rozvoja.

Pokiaľ prvý dokument, je významný pre územné plánovanie v prednaznačení socio-ekonomickej orientácie rozvojových aktivít a ich väzieb s priestorom (územím), druhý by sa mal premietnuť do rozvojových cieľov v kontexte tvorby a ochrany životného prostredia v pozadí.

Z hľadiska hodnotenia predpokladaných vplyvov na životné prostredie a vplyvov humánno-environmentálnych v rámci architektúry a územného plánovania ide predovšetkým o posúdenie súladu projektu, projektovaných rozvojových trendov a územnoplánovacích opatrení s požiadavkou trvalej udržateľnosti.

V tomto zmysle priestorová dimenzia štátu, ako cieľová úroveň usmernenia komplexného územno-priestorového rozvoja, bude nedostatočnou. Štát predstavuje politický rámec, avšak základným zmyslom priestorového plánovania by mala byť čo najväčšia redukcia akýchkoľvek obmedzení prirodzeného vývoja v rámci veľkého územného celku. Bez toho nie je možné s postupujúcou internacionalizáciou a globalizáciou socio-ekonomických vzťahov v Európe presadzovať cezhraničné prístupy v ochrane a tvorbe životného prostredia. Pozitívna poloha štátu je dnes hlavne v polohe vytvárania podmienok pre prevenciu negatívnych dopadov činností na životné prostredie v území, pre optimalizáciu celopriestorových koncepcií a hodnotenie cezhraničných vplyvov. Novým aspektom, resp. oproti minulosti aspektom výraznejšie vystupujúcim do popredia v územnoplánovacích procesoch, je hľadisko súladu vlastníckych záujmov s celospoločenskými záujmami, napr. zámermi vo využití územia, vyjadrenými nielen limitmi a regulatívami, ale i definovaním verejno-prospešných služieb. Spolupráca s vlastníkami a užívateľskou verejnosťou je bez informovanosti rovnako nemysliteľná, ako je nemysliteľná bez hľadania a nachádzania optimálnosti zámeru z hľadiska nielen ich záujmu, ale i v záujme ekologickej únosnosti a ohľaduplnej prevádzkovej a energetickej vhodnosti využívania územia. Demokratická spolupráca verejnosti na rozhodovaní o rozvoji v území je závažným podmieňujúcim faktorom, ktorého napĺňanie smeruje k jeho trvalej udržateľnosti.

Svetová komisia pre prostredie a rozvoj deklaruje ako nevyhnutnú podmienku trvalej udržateľnosti environmentálnu udržateľnosť.

Environmentálna udržateľnosť sa musí stať východiskom aj pre územnoplánovacie

dokumentáciu. Nie je možné spoliehať sa na jej podchytenie v procese hodnotenia na úrovni architektúry (projektov stavieb a činností). Požiadavka udržateľného rozvoja síce predstavuje z environmentálneho hľadiska centrálnu požiadavku v územnoplánovacom rozhodovacom procese, ale je potrebné neustále prízvukovať, že trvalá udržateľnosť ide za obsahový rámec pojmu prírodno-ekologickej únosnosti, pretože obsahuje aj socio-ekologickú únosnosť s únosnosťou ekonomickou.

Udržateľný rozvoj životného prostredia vyžaduje zosúladenie sociálnych, ekonomických a ekologických aspektov. Ak chce územné plánovanie naplniť svoju zodpovednosť za usmerňovanie ekonomického a spoločenského života v priestore a súčasne za udržania rozhodovacích možností budúcich generácií v zmysle trvalej udržateľnosti, potom musia byť prírodno-ekologické a socio-ekologické aspekty oveľa silnejšie akcentované v rozhodovacom územnoplánovacom procese.

Zmeny, ktoré vyžaduje napĺňanie environmentálnej udržateľnosti, môžu ovplyvniť proces hodnotenia predpokladaných vplyvov územnoplánovacej dokumentácie. Ide o zmeny v oblastiach:

- hospodárskej
t.j. efektívne produkovať, predovšetkým na vlastnej báze manažmentu zdrojov, ktorý podporuje využívanie obnoviteľných a zabraňuje nezmyselnému využívaniu neobnoviteľných zdrojov v danom území
- vedecko-technickej
t.j. vo využívaní vedecko-technického systému, ktorý je schopný kontinuálne zavádzať technológie smerujúce k potrebnej zmysluplnej produktivite, biotechnológie schopné preukazovať optimálne postupy s ohľadom na budúcnosť a mikroelektroniku eliminujúcu dopady na územie
- sociálnej
t.j. k sociálnemu systému, ktorý zabezpečuje v rámci sociálnych vzťahov humánne riešenia problémov a rozličných napätí s dopadom na územie, vyplývajúcich z disharmonických dôsledkov rozvoja podriadeného spotrebe
- politickej
t.j. v prospech politického systému, ktorý umožní a zabezpečí občanom aktívnu účasť na rozhodovacích procesoch s možnosťou porovnania a voľby alternatív
- kultúrnej
t.j. s odklonom od klasického antropocentrického prístupu, schopnej obsiahnuť ľudskú kultúru ako jednu z foriem života (v rámci iných foriem). Zachovanie bohatosti a rozmanitosti života vo všetkých jeho formách je základnou podmienkou environmentálnej udržateľnosti.

Ku globálnej, regionálnej alebo lokálnej environmentálnej udržateľnosti veľmi významne prispieva dostatočná informovanosť verejnosti a transparentné podmienky rozhodovania, ktoré

podporujú rozhodovaciu zodpovednosť politikov, manažérov, vlastníkov a konečne i užívateľov, či spotrebiteľov. Aj keď slovné neformulujeme naše odpovede alebo dôvody, vyjadrujeme ich činmi. Takým spôsobom môžu byť pripravované životné podmienky pre vytváranie životného štýlu "ekologicky rozvinutých krajín", ktorých početný rast je bezpodmienečnou súčasťou environmentálnej udržateľnosti.

Vychádzajúc zo zmien činností človeka a ich vplyvov na životné prostredie je dôležité porozumieť tomu, že trvalá udržateľnosť je nielen environmentálnou koncepciou, ale v jej pozornosti sa nachádzajú všetky ľudské aktivity. Takýto prístup chápe ekológiu a ekonómiu ako dve strany tej istej mince. Hoci v súčasnosti môže pretrvávajúť medzi ich postupmi konflikt, v dlhodobom prietoku bude kvalita životného prostredia stále viac predpokladom ekonomického rozvoja! Už dnes je táto kvalita dôležitým lokalizačným faktorom pre investorov. Potom, trvalo udržateľná územno-priestorová štruktúra môže byť prínosom pre konkurencieschopnosť územia a byť tiež stimulom zamestnanosti.

Trvalo udržateľný rozvoj využívajúci efektívne zdroje v prospech ľudstva v súčasnosti, s možnosťou ich perspektívneho využívania v budúcnosti je vnútorne spätý s perspektívou územného rozvoja a územný rozvoj môže v spätnej väzbe podstatne prispieť k efektívnemu aplikovaniu nového trvalo udržateľného rozvojového modelu.

"Trvalo udržateľný rozvoj je otvorený dynamický proces na báze prírodno-kultúrnych zmien pod vplyvom činností človeka, ktorý treba chápať ako akýsi most od jeho každodennosti do predpokladanej budúcnosti, pri realizácii ktorého je nevyhnutné sledovať:

1. časové horizonty stanovených cieľov
  - a) krátkodobé (každodenné, mesačné, ročné)
  - b) strednodobé (vek jednej generácie, teda asi 20-25 rokov)
  - c) dlhodobé (spojené s existenciou života)
2. priestorové ukazovatele dopadu činnosti
  - a) lokálne (miestne)
  - b) regionálne a nadregionálne (veľké územné celky, prípadne štát)
  - c) globálne (spojené s planétou Zem)

Z hľadiska územného plánovania vystupujú do popredia strednodobé horizonty a sídelné až regionálne priestorové ukazovatele. V ich rámci stanovené ciele budú kombináciou tvorby (ciele A, B) a ochrany (cieľ C) humánneho životného prostredia s pozornosťou zameranou na:

A) základný rozvojový cieľ - jeho obsahom je zmapovať a vyzdvihnúť potenciály územia (ekologické, ekonomické, demografické, historické a i.) so zameraním na ich optimálne a hlavne preferujúce využitie pre realizáciu priorít v území (VÚC + SÚ) a obmedzenie rozvoja sídelných útvarov na úkor spádového územia

B) rozvojový cieľ rovnováhy - jeho obsahom je vyrovnanie a posilnenie slabších častí územia, v záujme jeho rovnovážneho rozvoja ako celku, životných a pracovných podmienok, ktoré poskytuje smerom dovnútra alebo smerom von (t.j. k okolitým regiónom, veľkým územným celkom alebo v rámci cezhraničnej spolupráce)

C) rozvojový cieľ ochrany - jeho zmyslom je ochraňovať prirodzené prírodné priestory v rámci veľkých územných celkov a sídelných útvarov, resp. navrhovať chránené územia v územno-plánovacej dokumentácii, spracovávať územné priemety ochrany prírody a krajiny v sledovanom území, dokumenty územného systému ekologickej stability, vypracovávať programy starostlivosti o prírodu a krajinu a programy ich záchrany, ako aj ochrana kultúrneho dedičstva vo veľkých územných celkoch a sídelných útvaroch." (D. Gindlová, 1997)

Predkladaná štruktúra trvalo udržateľného rozvoja má modelový charakter, predstavuje pracovnú metódu, pretože de facto, ide o členenie priestorové a časové, ktoré je vzájomne prepojené, tvoriace celostný systém tak, ako sa na to poukazuje špeciálne pre sídelné útvary napr. v bode 11 Lisabonského akčného plánu (1996), že "Mestá a obce nie sú izolované ostrovy. Trvalú udržateľnosť nemôžeme dosiahnuť bez toho, aby sme sa nezaujímalí o globálne dôsledky nášho využívania miestnych zdrojov alebo o prenášanie týchto dôsledkov na južnú pologuľu a do východnej Európy..."

"Podľa Aalborgskej charty (1994) na lokálnej úrovni vychádzajúc z rozpracovaného materiálu Local Agenda 21 a z nadväzných dokumentov Aalborgskej charty a Lisabonského akčného plánu je najdôležitejším prístupom ten, ktorý podporuje rolu miestneho environmentálneho manažmentu s rozhodovacími právomocami miestnej samosprávy. Počíta s objektívnou, aktívnou účasťou verejnosti. Rozhodnutia, ktoré verejnosť pozitívne prijíma na tejto úrovni majú dopad s možnosťou vplyvu i na plánovanie v dlhodobých časových reláciách, ako aj v globálnom význame. Preto je dôležité a potrebné viesť s verejnosťou dialóg a na základe jeho otvorenosti, transparentnosti a objektivity vybudovať dôveru v prospech fungujúceho plánovania na miestnej úrovni.

Etika trvalo udržateľného rozvoja na tejto miestnej úrovni je postavená, tak ako je deklarovaná v Lisabonskom akčnom pláne v bode 5, na tom, že "komunita nebude prenášať svoje problémy na širšie okolie alebo do budúcnosti" (Lisabon, október 1996)"(D. Gindlová, 1997). Táto výzva sa v príprave, ale i v posudzovaní územno-plánovacej dokumentácie premietne do úsilia, ktoré sa sústreďuje na bezkolízne sociálne, kultúrne, environmentálne a iné vplyvy vo vzťahu k okoliu sídiel.

V tomto zmysle odporúča Lisabonský akčný plán pre manažment trvalo udržateľného rozvoja metódu EMAS (Environmental Management

and Audit Schemes) a metódy posudzovania vplyvov na životné prostredie (EIA) a strategického environmentálneho posudzovania (SEA), pričom sa očakáva ich rozpracovanie i do posudzovania širších vplyvov v rámci posudzovania územnoplánovacej dokumentácie, ktoré vo výsledku prezentujú indikátory trvalo udržateľného rozvoja.

Všeobecné princípy trvalo udržateľného rozvoja

Všeobecné princípy trvalo udržateľného rozvoja s ich nasmerovaním k zachovaniu všesvetovej a všeludskej podstaty sú pre územnoplánovaciú dokumentáciu a územno-priestorové koncepcie svojím významom rovnako východiskové, ako zastrešujúce. Patria k nim najmä:

- ekologický princíp

jeho napĺňanie sa spája hlavne s podporou proekologických nástrojov, s potrebou zachovania prírodných hodnôt, druhovej rôznorodosti, život podporujúcich systémov a aktivít v rámci únosnosti

- princíp autoregulačného, sebaopodporného vývoja

jeho napĺňanie sa spája so zachovaním a podporou autoregulačných, samočistiacich a sebaopodporných systémov

- princíp rešpektovania potrieb budúcich generácií

napĺňajú ho predovšetkým programy prevencie, redukcie spotreby neobnoviteľných zdrojov, spotreby obnoviteľných zdrojov v rozsahu ich reprodukčných schopností, zachovanie možnosti voľby pre budúce generácie

- efektívnostný princíp

spája sa s podporou proefektívnych nástrojov, redukciov materiálovo-energetických vstupov (tokov), recykláciou a substitúciou materiálov na báze neobnoviteľných zdrojov

- princíp rozumnej dostatočnosti a sebestatočnosti

je napĺňaný elimináciou plytvania a zbytočných energo-materiálových strát a odpadov (podľa RNDr. M. Hubu, CSc., 1996)

- princíp rovnosti práv a zodpovednosti (vnútrogeneračnej, medzigeneračnej, globálnej)

spája sa so snahou vytvárať globálne spojenectvo

- princíp kultúrnej a spoločenskej integrity

rozvoj sa má realizovať na báze vnútorného rozvojového potenciálu a potrieb a nemá byť importovaný zvonku, jeho napĺňanie je podporou pre zachovanie pozitívnych hodnôt krajinskej, sociálnej a kultúrnej identity

- princíp nenásilia

rozvoj má byť nenásilný, pokojný a mierový

- princíp emancipácie

rozvoj má viesť k zvyšovaniu sebadôvery miestnych ľudí a k posilneniu miestnej kontroly nad zdrojmi a energiou

- princíp solidarity

rozvoj musí uspokojovať základné životné potreby a tvoriť pre život priaznivé podmienky pre každého - **princíp prijateľných chýb**

rozvoj môže pripúšťať len také chybné kroky, ktoré nevedú k strate integrity zdrojov, ekosystémov a človeka (voľne podľa T. de la Courta, 1992)

Zásady udržateľného rozvoja

V tomto duchu môžeme ako operacionalizované ciele trvalo udržateľného rozvoja v polohe územnoplánovacej dokumentácie a celoštátnych koncepcií územno-priestorového rozvoja definovať:

- racionálne využívanie prírodných zdrojov a zachovanie regeneračnej schopnosti obnoviteľných zdrojov
- harmonicky vyvážený rozvoj pri rešpektovaní dynamiky kvantitatívnych a kvalitatívnych zmien
- zabezpečenie kvality životného prostredia, t.j. jeho prírodnej i sociálnej stránky
- zabezpečenie relatívnej rovnosti sídelných podmienok
- zabezpečenie podmienok pre optimalizovanie sociálnej participácie

(obdobne vid' Blowers, Andrew: Planning for a sustainable environment, A report by the Town and Country Planning Association, London 1994.)

Pri hodnotení naplnenia týchto operacionalizovaných cieľov v územnoplánovacej dokumentácii pritom nejde o hodnotenie obmedzené na časový bod súčasnosti, ale predovšetkým o hodnotenie potenciálov a ich zmien vplyvom realizovanej rozvojovej stratégie reprezentovanej koncepciou priestorového rozvoja a na ňu nadväzujúcimi územnoplánovacími opatreniami.

Preto mieru naplnenia uvedených operacionalizovaných cieľov trvalo udržateľného rozvoja územnoplánovacou dokumentáciou a celoštátnymi územno-priestorovými koncepciami môžeme v prvostupňovom členení hodnotiť na základe posúdenia smeru a miery zmien potenciálov:

- potenciálu priestoru pre fungovanie životných procesov a reprodukcie, resp. pre zachovanie rôznorodosti foriem a podmienok života
- potenciálu priestoru pre naplnenie potrieb úžitkovosti a funkčnosti,
- potenciálu priestoru pre naplnenie subjektovo-individuálnych potrieb,
- potenciálu priestoru pre naplnenie subjektovo-sociálnych potrieb,
- potenciálu kultúrno-symbolickej kvality priestoru.

Hodnotenie zmien predmetných potenciálov sa stalo východiskom i pre túto metodiku hodnotenia vplyvov na životné prostredie v územnom plánovaní.

Kritériá trvalo udržateľného rozvoja

Kritériami hodnotenia ÚPD a celoštátnych územno-priestorových koncepcií z hľadiska vplyvov na životné prostredie vo vzťahu

k naplneniu zásad trvalo udržateľného rozvoja sú najmä:

- zachovanie a rozvoj potenciálu priestoru pre fungovanie životných procesov a reprodukcie, resp. pre zachovanie rôznorodosti foriem a podmienok života prírody a spoločnosti,
- zachovanie a rozvoj potenciálu priestoru pre naplnenie potrieb úžitkovosti a funkčnosti,
- zachovanie a rozvoj potenciálu priestoru pre naplnenie subjektovo-individuálnych potrieb,
- zachovanie a rozvoj potenciálu priestoru pre naplnenie subjektovo-sociálnych potrieb,
- zachovanie a rozvoj potenciálu kultúrno-symbolickej kvality priestoru.

Indikátory trvalo udržateľného rozvoja

Indikátory naplnenia zásad a kritérií trvalo udržateľného rozvoja v rámci ÚPD a celoštátnych územno-priestorových koncepcií sú najmä:

1. pre potenciál priestoru pre fungovanie životných procesov a reprodukcie, resp. pre zachovanie rôznorodosti foriem a podmienok života:
  - a. zmeny potenciálu ekologickej stability,
  - b. zmeny potenciálu ekologickej diverzity,
  - c. zmeny potenciálu hygienickej a bezpečnostnej kvality zložiek prostredia,
  - d. zmeny potenciálu kvality potravín a pitnej vody,
2. pre potenciál priestoru pre naplnenie potrieb úžitkovosti a funkčnosti:
  - a. zmeny potenciálu prítomnosti a relatívnej kvantity zariadení účelu (SÚ), resp. centier vybavenosti príslušnej kategórie na úrovni celoštátnych územno-priestorových koncepcií a VÚC,
  - b. zmeny potenciálu kvality zariadení účelu (SÚ), resp. centier vybavenosti príslušnej kategórie na úrovni celoštátnych územno-priestorových koncepcií a VÚC,
  - c. zmeny potenciálu priestorovej dostupnosti zariadení účelu (pre SÚ), resp. centier vybavenosti na úrovni celoštátnych územno-priestorových koncepcií a VÚC (relatívna dopravná dosiahnuteľnosť),
3. pre potenciál pre naplnenie subjektovo-individuálnych potrieb:
  - a. zmeny potenciálu kognitívnosti priestoru,
  - b. zmeny potenciálu motorickej kvality priestoru,
  - c. zmeny potenciálu emocionálnej kvality priestoru,
  - d. zmeny potenciálu motivačnej kvality priestoru,
4. pre potenciál pre naplnenie subjektovo-sociálnych potrieb:
  - a. zmeny potenciálu sociálno-demografického,
  - b. zmeny potenciálu sociálnej identifikácie,
  - c. zmeny potenciálu sociálno-rozvojového,
5. pre potenciál kultúrno-symbolickej kvality priestoru:

- a. zmeny potenciálu kultúrnej znakovosti priestoru,
- b. zmeny potenciálu kultúrnej a historickej skúsenosti,
- c. zmeny potenciálu kultúrnej kontextuality.

Uvedené indikátory sa stali východiskom pre tvorbu podrobnej štruktúry ďalších hierarchických rovin kritérií posudzovania vplyvov a environmentálnych rizík architektonických diel a územnoplánovacej dokumentácie a následne i návrhu metodiky hodnotenia vplyvov územnoplánovacej dokumentácie podľa paragrafu 35 zákona č. 127/1994 Z.z., ktorá bola v roku 1996 spracovaná pre Ministerstvo životného prostredia SR.

Tento príspevok je spracovaný na základe výstupov grantovej výskumnej úlohy: "Výskum a metodológia posudzovania rizikových impaktov v oblasti architektúry a urbanizmu na humánne životné prostredie", riešenej v rokoch 1995 až 1997 kolektívom riešiteľov: Ing.arch. Maroš Finka, PhD.(zodpovedný riešiteľ), RNDr. Ingrid Belčáková, PhD., Jarmila Bencová, PhD., PhD. Danka Gindlová, Ing. Anna Holmanová, CSc., PhD. Ivan Kusý, CSc., Prof. PhD. Ľudovít Petránsky, DrSc., PhD. Dagmar Petříková, CSc. a PhD. Marian Zervan.

Literatúra:

- Finka, M. a kol., 1996: Metodika pre posudzovanie vplyvov územnoplánovacej dokumentácie na regionálnej a sídelnej úrovni na životné prostredie. MŽP SR, Bratislava
- Finka, M. a kol., 1997: Výskum a metodológia posudzovania rizikových impaktov v oblasti architektúry a urbanizmu na humánne životné prostredie, FA STU, Bratislava
- Gindlová, D., 1997 Zmyslupnosť udržateľného rozvoja v územnom plánovaní. In Zborník Enviro Nitra 97, Nitra, str. 168
- Hewitt, N., Otto-Zimmermann, K., 1996: ICLEI's Guide to Environmental Action Planning (Local Agenda 21 Planning Guide), Freiburg, Germany
- Levett R., Merrett S., 1996: ICLEI's Guide to environmental Issues in Land-Use Planning and Economic Development Planning., Freiburg, Germany
- Petríková, D.: Zb. Trvaloudržateľný rozvoj miest a obcí. In: Zborník Enviro Nitra 97, Nitra, str. 3
- The Lisboa Action Plan, 1996, : from Charter to Action, Lisboa, Portugal.
- Newsletter 7 of The European Sustainable Cities and Towns Campaign, September 1996, Brussels, Belgium